

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

שנה ב' גליון 48

פרשת שופטים תש"פ

בענין שומע כעונה חצי ברכה לענין ברכת מעין שבע וברכה אחת מעין שלש

אמנם החזו"א (אור"ח סי' כ"ט ז') הקשה על זה מהא דמבואר בברכות דף מ"ו בהא דתני בהמ"ז ב' וג' וכו' והסכימו התוס' והפוסקים כפירוש הר"ף ז"ל ע"פ הירושלמי דר"ל שמברכים שנים ושלשה אנשים היכא שכל אחד אינו יודע אלא ברכה אחת, אבל לא יותר לפי שאין לברך לחצאין ע"ש הט"ב, הרי דבחיצי ברכה ליכא דין שומע כעונה לפיכך אלא מאמצע מגן אבות, ולכא' כיון שהציבור לא שמעו מגן אבות מהש"ץ הוי ברכה לבטלה שאין ברכה זו נאמרת אלא להשמיע לציבור, ואמירת מגן אבות בדברו הוא מעיקר הברכה, ובבית מדרשנו היה אחד שהתחיל מאמצע הברכה ונסתפקתי אם להחזירו מתחלת מגן אבות, וחששתי מפני כבוד הבריות וסמכותי שמא אין צריך להחזירו משום דאפשר לומר דכיון שהקהל אמרו מגן אבות אע"פ שהש"ץ לא חזר על זה בקול, מכל מקום אפשר לצאת חצי ברכה מהש"ץ וחצי על יד אמירת הקהל, וכו' הרי נאמר ברכת מעין שבע בציבור.

ונסתפקתי במה שיש נוהגים בברכת מעין שבע שהקהל אומרים מגן אבות עד גמירא, (אמנם למעשה בראשית, והחזן חוזר ואומר בקול ממגן אבות עד גמירא, (אמנם במעשה רב כתב דהגר"א לא נהג כן, וכן הוא ברוב הישיבות שאין הקהל אומרים מגן אבות בקול), והנה יש הנוהגים שכשהקהל אומרים מגן אבות החזן אומר עמהם ואינו משמיע לציבור אלא מאמצע מגן אבות, ולכא' כיון שהציבור לא שמעו מגן אבות מהש"ץ הוי ברכה לבטלה שאין ברכה זו נאמרת אלא להשמיע לציבור, ואמירת מגן אבות בדברו הוא מעיקר הברכה, ובבית מדרשנו היה אחד שהתחיל מאמצע הברכה ונסתפקתי אם להחזירו מתחלת מגן אבות, וחששתי מפני כבוד הבריות וסמכותי שמא אין צריך להחזירו משום דאפשר לומר דכיון שהקהל אמרו מגן אבות אע"פ שהש"ץ לא חזר על זה בקול, מכל מקום אפשר לצאת חצי ברכה מהש"ץ וחצי על יד אמירת הקהל, וכו' הרי נאמר ברכת מעין שבע בציבור.

ועייני בבאור הגר"א (סוף סימן רס"ח) שכתב דדין ברכת מעין שבע היא כעין חזרת הש"ץ להוציא המאחרים לבית הכנסת, וא"כ צריכים כולם לשמוע שזהו כמו תקנת חזרת הש"ץ ומכל מקום כל שאמרו כולם והשלימו הברכה שפיר יצאו יד"ח! וכן יש לדון באדם שיש לו ספק האם צריך לברך ברכה אחת מעין שלוש כגון שאכל ענב אחד שזה בריה ויכול לצאת מחבירו המברך ברכת מעין שלוש ויצא יד"ח מדין שומע כעונה, אמנם יש לדון באופן שחבירו חייב מעין שלוש בברכת 'על המחיה' והוא צריך ברכת מעין שלוש 'על העץ', אם יכול לצאת מחבירו דלכא' היה יכול לשמוע מחבירו שיברך את כל הברכה וכשחבירו יאמר על המחיה הוא עצמו יאמר על העץ, ונמצא שייצא יד"ח מחבירו כל הברכה חוץ מתיבת על העץ שיאמר השומע בעצמו.

בבואר דברי רעק"א דמהני שומע כעונה לחצי ברכה היכא שהמברך מברך ברכה שלימה

הנה ברעק"א בברכות (דף כ'): הקשה על מה שכתב בהגהות אשרי בפ"ק דמגילה (סי' ד') דנשים חייבות בבהמ"ז מדאורייתא וכו' מ"מ אינם יכולות להוציא את האנשים לפי שאינם יכולות לומר ברית ותורה, והרי בגמ' בברכות דף כ' מבואר דאי נשים חייבות בבהמ"ז מן התורה הרי הם מוציאות את האנשים, וכתב ברעק"א ליישב דדעת הג"א הוא דזהו לכונ"ע שהנשים פטורות מברית ותורה, ואי חייבות מדאורייתא היינו בשאר בהמ"ז מלבד ברית ותורה, ומשום"ה אינם יכולים להוציא את האנשים בברית ותורה שבוה הם פטורות, ומה דאמרי' בברכות דף כ' שאם הנשים חייבות בברכה המזון מה"ת יכולות להוציא האנשים היינו להוציא אנשים בשאר בהמ"ז מלבד ברית דכשתגיע האשה למבית עבדים יגידו האנשים בעצמן ועל ברייתך כו' עד שהודעתנו עכ"ד.

ומבואר מדברי הגרעק"א ז"ל שיש דין שומע כעונה על מקצת ברכה אשר מקצתה ישמע ומקצתה יאמר בעצמו, וכן מבואר בתשובות רעק"א (סימן ז') לענין בן י"ג שיכול להוציא אשה בקידוש היום אע"פ שאי אפשר לסמוך על חזקתו שהוא גדול בדבר שחייבים מן התורה אלא שהאשה תאמר תיבות עיקר הקידוש בתוך הברכה בעצמה אבל הברכה תצא מהבן י"ג יעו"ש, ומבואר ג"כ דסובר שיכולים לצאת חצי ברכה בשמיעה מדין שומע כעונה ואת השאר ישלים הוא בעצמו באמירתו בעצמו.

¹ בספר חכמת חיים לא"ז מרא דארעא דישאל הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל נהג בכל בוקר של שבת ללכת לשמוע אצל המתפללים נוסח ספרד קדושת "כתר", ובאר מנהגו משום ש"כתר" בנימטריא שיש מאות עשרים, ובמשך השבוע יש שש מאות ועשרים ברכות, שמברכים כעומדים לפני המלך בתפלה, שהרי בכל יום במשך השבוע יש חמש שמו"ע שלוש שלו ושתים בחזרת הש"ץ ושש ימים כפול חמש פעמים זה שלושים תפילות של שמו"ע כפול תשע עשרה ברכות בכל תפילה ונמצא דיש חמש מאות ושבעים ברכות, ובשבת שמתפללים שחרית מוסף ומנחה עם חזרת הש"ץ וערבית של ליל שבת זה שבע תפילות כפול שבע ברכות נמצא דבשבת מתפלל ארבעים ותשע ברכות, וסך הכל עם החמש מאות שבעים יוצא שש מאות ותשע עשרה, ומה שחסר להשלים ה"כתר" הוא ברכה אחת מעין שבע שמשלים לכת"ר ברכות בימי השבוע.

² **בבואר** אם אכל חצי זית ענבים וחצי זית מזונות אמ מברך מעין שלוש ומה יזכיר בברכתו והנה יש עוד להסתפק אם אכל חצי זית ענבים וחצי זית מזונות אם מתחייב בברכה במעין שלוש, ולכאורה כיון דסוף סוף אכל מ' המינים כית ושניהם מחייבים ברכה אחת מעין שלוש, הוי כמו מי שאכל חצי זית פת שעורים וחצי זית פת כוסמין דחייב בברכה המזון, והכי נמי חייב בברכה אחת מעין שלוש אכן יין לעיני האדם ויכול להזכיר גם על המחיה וגם על העץ בברכה זו.

בבואר דברייתא המגלה מהני שומע כעונה לחצי מגלה

והנה הב"י (בס' תר"צ) הביא בשם שבולי הלקט דאותן הפוסקים שנהגו הציבור לענות כולן יחד צריך הקורא לחזור עליהם ולקרותם מתוך מגילה כשרה לפי שקריאת הצבור לא היתה מתוך הספר שהרי קראו אותם על פה, וכתב הב"י ואע"ג דקיי"ל קרא מקצתה על פה יצא ה"מ בדיעבד אבל לכתחילה צריך לקרותה כולה מן הכתב, והביאו הרמ"א (שם בס"ד), ובמ"ב (ס"ק ט"ז) מבואר דבדיעבד אף אם לא חזר הקורא וקרא אותם הפוסקים מן הכתב יצאו השומעים במה שאמרו בעצמם אותם הפוסקים ואף דנמצא דקראו מקצת המגילה בעצמן ושמעו מקצתה מאחר אין בזה חסרון ושפיר יצאו ידי חובתן דקרא מקצתה ושמעו מקצתה יצא, וכ"כ הפמ"ג שם בא"א סק"ז והביאו המ"ב בס"ק י"ט וז"ל 'הצורך גדול להיות לכל אחד חומש כי בעוד שמכין הנערים המן וכיוצא אי אפשר לשמוע כמה תיבות משליח צבור ויוצא מה שקורא על פה מחומש ויוצא עכ"פ דיעבד' הרי דמקצתה בקריאה ומקצתה בשמיעה יצא וכן בפורים כשמיים על הזכרת המן במגילה וחוזרים שוב, יש דין שצריך שישמעו כולם את המילה כתיקנה, ומי שלא שמע יקרא בעצמו מתוך המגילה מן הקלף עד שיגיע למקומו של החזן, וא"א להשלים אח"כ משום דאם קרא למפרע לא יצא, ואם אין לו מגילה כשירה יקרא עכ"פ מתוך מגילה שציא בדיעבד.

והנה מבואר דיכולים לצאת מקצת מגלה מן הקורא ומקצתה בקריאה עצמו, ולכאורה לא קשה כלל מהא דאין יוצאין מקצת ברכה מחבירו משום דאין ברכה לחצאין וכל שלא אמר ברכה שלימה אינה ברכה, אבל מקצת מגלה שפיר חשיב בקריאה של מגלה ולהכי שפיר יכול לצאת מקצתה בקריאה ומקצתה בשמיעה.

בבואר מש"כ המ"ב דאפשר להשלים בעצמו כמה תיבות ברכה שהחסיר מהש"ץ

אכן המ"ב בס' קכ"ד (בשעה"צ ס"ק מ"ז) כתב להסתפק גבי מי ששכח יעלה ויבוא ומכין דעתו לשמוע כל שמונה עשר ברכות משליח ציבור ולצאת בו ובתחלת מודים אמר השליח ציבור כמה תיבות בלחש אם אפשר דיאמר אלו התיבות בפני עצמו דומיא מה דמיקל הפמ"ג לענין מגילה שיאמר בעצמו איזה תיבות בעל פה בלחש מה

והנה באגרות משה חלק ב' סימן ק"ט חידש שאדם שאכל כזית מזונות וחצי כזית ענבים דמברך ברכה אחת מעין שלוש, ויכלול על העץ במעין שלוש, והנה כשהוא מסופק אם אכל כזית יכול לכלול על הספק, ואע"פ שבשו"ע (סוף סימן ר"ח) כתב בשם התרומות הדשן שלא יכלול בברכה אחרונה מה שמסופק אם צריך להזכירו ולברך עליו, כבר כתבו הפוסקים הובא במ"ב שם ס"ק פ, דהשו"ע איירי בשאכל מאכל שיש בו ספק האם לברך עליו מזונות או על האדמה ועל פרי האדמה שאין נוסח ברכה כזה והוא קליות שנסתפקו התוס' בברכות דף ל"ז בשם הירושלמי מהו ברכות האחרונה, אבל כשנסתפק אם ברכתו על העץ או בורא נפשות יכול לכלול על הספק והכי נמי כל שנסתפק אם אכל כזית יכול לכלול על הספק.

והנה אדם שאכל חצי כזית מזונות וחצי כזית תמרים, או שאכל חצי כזית מזונות וחצי כזית יין קי"ל דיכול לברך על המחיה, משום שגם תמרים יין הוי מדברים המזינים, וספיקא דידן אינו אלא אם אכל חצי זית ענבים וחצי זית מזונות, שהרי ענבים לא חשיב דבר המזין כדי שיוכל לפטור בעל המחיה

עוד יל"ע באדם שאכל חצי זית רימון ושתה חצי רביעית יין, האם יכול לברך ברכה אחת מעין שלוש, שהרי על הרימון נתחייב על האכילה ובין נתחייב על השתייה ואכילה ושתייה אינם מצטרפים, ותכן דהצירוף יהיה בחצי כזית (ולא חצי רביעית) ויל"ע בזה כיון דסו"ס נהנה משבעת המינים המחייבים לברך עליהם ברכה אחת מעין שלוש וצ"ע.

שלא שמע אותן מפי הש"ן ע"ש, וקשה דהרי ברכת מוידם מטבע ברכה הוא ואין זה קריאה בעלמא כמקרא מגילה, ואפ"ה דן השעה"צ דיועיל אם יאמר בעצמו מקצתה וישמע השאר ומדמי לה למקרא מגילה ואהא תיקשי מאי שנא מהא דאמרו גבי ברכת המזון שאין ברכה מתחלקת לחצאין, וצ"ע.

ובקהלות יעקב (ברכות סימן י"א) כתב ליישב את דברי רעק"א שכתב שיכול להשלים תיבות ברית ותורה בעצמו וז"ל 'לזאת לענ"ד דהגדר הוא כך דתקנ"ח הוא שאין אדם מוציא את חבריו אלא א"כ המוציא אומר דבר שלם אבל אינו יכול לומר חצי ברכה בשביל להוציא את האחרים בחצי הברכה הזאת, אבל כשהקורא קורא דבר שלם והמברך מברך ברכה שלמה אז ישנו בתורת להוציא לאחרים ואז אפי' אם האחרים ירצו לצאת רק חצי הברכה והשאר להשלים בעצמו שפיר דמי כיון שעכ"פ זה המוציא אותם אומר בעצמו ברכה שלמה, ולכן בההיא דברכות דף ל"ד בטענה באמצע הברכה צריך האחר שבא במקומו להתחיל מתחילת הברכה דאם לא יגיד אלא חצי אין לו כח להוציא בזה את אחרים, וכן ההיא דדף מ"ו בדמ"ז של ב' וג' מירי נמי התם שיאמר רק חצי ברכה וזה אינו ראוי להוציא כנ"ל, אבל בנדון דהרעק"א דמירי שהמברך מברך ברכה שלמה רק שזה השומע אומר לעצמו קצת דברים מהברכה בזה שפיר סובר דיוצא ג"כ לחצאין כיון שעכ"פ האדם המוציא אומר ברכה שלמה כבר ראוי הוא להוציא ואפילו להוציא רק מקצת מהברכה שאומר'.

ולפ"ז מיושב מה שהביא הבה"ל ראייה ממגילה שהשומע חזרת הש"ן מן הש"ן ויוצא בו יד"ח יכול להשלים כמה תיבות מברכת מוידם לעצמו משום שהש"ן אומר ברכה שלימה.

ומבואר דבמקום שהמוציא אומר ברכה שלימה והשומע משלים מקצתה להרעק"א שפיר מוציא אותו יד"ח במה ששומע מהמברך, אבל להחזון איש אינו יוצא בזה הואיל ומקצתה בשמיעה ומקצתה בקריאה, והחזון איש לא ס"ל כסברא זו דהקהלות יעקב ואפשר דהחזון"א לא ס"ל האי טעמא משום דאע"פ שהמברך בירך ברכה שלימה וחשיב ברכה מכל מקום השומע שבירך מקצת ברכה אינו חשוב ברכה ולהכי אינו יכול להשלים מקצת ברכה דאינו חשוב ברכה כלל, וכשם שהמברך חצי ברכה אינו יכול להוציא את חבריו הכי נמי גס המברך בעצמו חצי ברכה אינו ברכה.

אכן אפשר לבאר סברת בעל הקהלות יעקב דכל שחשיב ברכה אצל האחד יכול להשלים אפי' מקצת ברכה אע"פ שהשומע לא אמר אלא חצי ברכה כל שיש ברכה שלימה אצל אחד יכול להשלימו וצ"ע.³

והנה יש מקום להסתפק במה שמצוי מאוד במי שהבדיל על הכוס ואמר המבדיל בין קודש לחול ולא שמעו השומעים ה-ל' של לחול, האם השומע יכול להוסיף את תיבת 'לחול' שחיסר ולא שמע, ולכאורה הוא תלוי בפלוגתת הרעק"א והחזון איש.

והנה בספר נחלת אליהו מהגה"צ רבי אליהו דושניצר זצ"ל (עמוד ל"ז אות ל"ט) כתב דאם אחד שמע הבדלה מחבירו שהבדיל ולא שמע כמה תיבות מברכת הבדלה כגון שלא שמע חתימת הברכה 'בא"י המבדיל בין קודש לחול' ואמר בעצמו התיבות שלא שמע ברחוק מן הכוס, וכתב שם וז"ל 'זה שאלתי מהגה"צ בעל חזון איש ואמר קושיא נפלאה'.⁴

אבל בפשוטו היה אפשר לומר שאינו עצה טובה למי שקשה עליו הבליעה, ולכן אמרו ש"מ דמצוות צריכות כוונה יעו"ש, אבל באמת מי שיכול לבלוע הכרפס יעשה כן ויתחייב לאכול מרור בשעת אכילת מרור לכולי עלמא.

והנה במה שהוכחנו בגליון הקודם שבבליעת המאכל מברך עליו ברכת המזון וברכת הנהנין וראיה מהא שיצא יד"ח מצה בבליעה ומברך עליו ברכת המזון מהא דחזון על יעלה ויבוא בליל פסח וע"כ דעל בליעה בלא הנאת החיך גם כן מברך ברכת הנהנין.

³ ואפשר דתליא בגדר שומע כעונה אם הוא כאמירה ממש או שיוצא באמירת השני שעולה לו על ידי שמיעתו ואינו כדבור ממש דהיינו שאי נימא שהוא כדבור ממש והוא עוד אופן של דבור אי"כ מ"ש שאינו יכול לצאת מחבירו כשמברך חצי ברכה והוא יכול לברך חצי ברכה אבל אי נימא שיוצא בשמיעתו שדבורו של חבריו מתייחס אליו אפשר דלא מהני התייחסות הברכה אליו אם אינה ברכה שלמה אבל אם הוא מברך ברכה שלימה שפיר יכול להתייחס אליו גם מקצת הברכה והשאר יוכל להשלימו וצ"ע.

שלא יצא ויחזור ויבדיל על הכוס משום דאין ברכה מתחלקת לחצאין, דשומע כעונה היינו דוקא היכא דכל הברכה היא בשמיעה אבל מקצתה בשמיעה ומקצתה בדבור לא מהני ע"כ, והחזון איש לשיטתו אזיל דפליג על הרעק"א וס"ל דגם במקום שאומר ברכה שלימה לא מהני שומע כעונה לחצי ברכה.

יבואר פלוגתת האחרונים בנשתתק בקריאת המגלה אם צריך השני להתחיל לקרוא מראש

והנה מי שנשתתק באמצע קריאת המגילה ובא אחר והשלימו, או במי שאינו יכול לומר עשרת בני המן בנשימה אחת ובא אחר ומשלימו, כתב המג"א סימן תרצ"ב שהשני צריך להתחיל מתחלת המגלה ולא יתחיל לקרוא מאמצע המגלה, והביא ראייה לזה מירושלמי (הובא בב"י סימן ק"מ) דכתיב 'תורת ד' תמימה', אמנם במשנ"ב שם כתב דרוב האחרונים ס"ל שאינו צריך להתחיל מתחלה ויכול השני להשלים המגלה ממקום שפסק הראשון, ומבואר מדבריהם דאפי' במקום שלא היה אחד שקרא מגלה שלימה מהני וגם המג"א לא פליג בזה משום דלא מהני שומע כעונה לחצי ברכה וא"כ מבואר מדבריהם דבמגילה וכדומה ליכא חסרון שומע כעונה בחצי מגלה.

וע"כ צ"ל שלא כתב הרי"ף דלא מהני שומע כעונה בחצי ברכה אינו אלא לעניין ברכה, והוא משום דחצי ברכה אינו ברכה כלל, אבל במגילה גם חצי מגילה חשיב שפיר מקרא מגילה דכל פסוק במגילה הוא דבר לעצמו אלא דלעניין מצוות קריאת מגילה בעינן מגילה שלימה אבל מכל מהני שומע כעונה גם לחצי מגילה, ולפ"ז אכתי יקשה ראיית הבה"ל ממגילה לברכת מוידם.

והנה בקהלות יעקב שם הביא מש"כ הטור (בסי' רפ"א) שהרא"ש תמה על המנהג שחלק מהציבור אומר תפילת יוצר וחלק מברכת יוצר אומר הש"ן, ולכאורה משמע מהטור שאין שומע כעונה לחצאין, גם כשהש"ן אומר ברכה שלימה, ואפשר שתמה למה לעשות כן אבל לא תמה שאין יוצאין בזה יד"ח.

ולמשנ"ת נמצינו למדים דלעניין לצאת במעין שלוש בברכת על העץ מחבירו והוא יוסיף על המחיה, להרעק"א וכביאור הקה"י בדבריו שפיר אפשר לצאת בזה, אבל להחזון"א א"א לצאת בזה שחשיב שומע כעונה למקצת ברכה, וכן בברכת מעין שבע אם לא התחיל הש"ן מתחלת מגן אבות ולא שמעו הציבור אלא מאמצע הברכה אין למחות בו דלהרעק"א שפיר אפשר לצאת יד"ח גם ככה"ג הואיל והש"ן אמר ברכה שלימה.

אמנם בברכת מעין שבע אפשר דיש בזה עוד פקפוק דלא מהני מה שהש"ן אמר בלחש שהרי הוא תפלת הציבור, והרבה יחידים שאומרים יחד אינם חשובים כתפלת הציבור, דלא מסתבר שיכולים לומר מעין שבע י' יחידים יחד ואינה נאמרת אלא בשליח ציבור וכאן הרי לא היה שליח ציבור שבירך ברכה זו שלא שמעו הציבור את ברכתו, אמנם אפשר שכל שיכול לצאת בברכה זו מתקיים שפיר אמירת ברכת מעין שבע בשליח ציבור שהרי יצאו על ידי הש"ן יחד עם השלמתם וכיון ששמעו מקצת הברכה והשלימו באמירתם מה שלא שמעו יצאו יד"ח וצ"ע.

הערה נפלאה בענין אם מברכין על בליעת המאכל בלא הנאת החיך

ושמעתי מידידי הגאון ר' ישראל אדלשטיין שליט"א שהביא ראייה שמברכין על הבליעה אע"פ שאינו נהנה מן המאכל הנאת החיך מהא דאמרו ב"ה דף כ"ט שבברכת הנהנין מי שאינו מברך לעצמו אינו מברך להוציא דלאחרני חוץ מברכת היין של קידוש וברכת המוציא של מצה שכיון שחייבים לברך ברכה זו יכול להוציא אחרים מדיון ערבות, ואי נימא דעל הבליעה אינו מברך ברכת הנהנין הרי יכול לצאת יד"ח מצה בבליעה בלא ברכת הנהנין ומבואר דמברכין ברכת הנהנין על הבליעה וכמו שהוכחנו שמברך ברכת המזון על הבליעה מבלע מצה.

אכן יעוין בחת"ס (או"ח סימן קכ"ז) שהביא את דברי הפנים מאירות ח"ב (סימן כ"ז) דלענין ברכה אחרונה צריך שיהיה כוית או כביעה במעיו דשביעה במעיו בעינן דאף דלענין אכילת איסורים נחלקו רבי יוחנן ורשי לקיש בחולין (דף קג:) דלרבי יוחנן סגי בהנאת גרונו והאוכל שבין החניכיים מצטרף, מכל מקום בברכת המזון מודה ר' יוחנן דבעינן כוית במעיו כי בעינן שיעור שביעה וכן לענין מצה ושאר המצוות מצטרף האוכל שבין החניכיים יעו"ש בחת"ס באריכות, והקשה עליו תלמידו המהר"ם א"ש בשו"ת אמרי אש (סימן י"ב) מדברי התוס' בסוטה (דף כ"ז. ד"ה אי בעי) שכתבו בהא דצריך לחזור ביו"ט על ברכת המזון אם שכח יעלה ויבוא היינו בליל יו"ט ראשון של פסח וסוכות בלבד, ואם איתא שלמצה סגי בכוית גרונו ולברכה מבעי כוית במעיים גם בליל יו"ט ראשון לא היה צריך לחזור דהרי מפני מצוות עשה של אכילת מצה וסוכה אין צריך

⁴ והשוואל שם הביא ראייה דבברכת הנהנין העיקר הוא הנאת מעיו מהא דמטעמת אינה טעונה ברכה אע"פ שיש בזה הנאת גרונו וע"כ בברכת הנהנין הוא על הנאת מעיו, וראייתו תמוהה מאוד דמטעמת אינה טעונה ברכה משום דהנאת החיך לבד לא חשובה אכילה אבל הנאת גרונו אפשר דחשיבא אכילה בלא הנאת החיך, ואפשר דסגי בהנאת גרונו בבליעה לחוד, בלא הנאת מעיו וצ"ע.

לאכול רק כוית עם בין החניכיים דאין מברכים עליו יעו"ש, וכן הקשה בספר ברכת משה חולין דף ק"ג ע"ב ד"ה אמר ריש לקיש בשם המהר"ם שיק.
ובספר אמרי בינה למהר"ם א"ש (יומא דף ע"ט: דף נ"ח מדה"ס) מביא מה שתירץ לו החת"ס שעמד בעצמו בכל זה וישש הכל וז"ל 'והוא השיב לי דמיון דיתב אתכא דרחמנא בפסח ואוכל כוית מיקרי שביעה וצריך לברך בהמ"ז אולי אף מן התורה' עכ"ל.

בענין אם בירך ולעס ודיבר קודם הבליעה ואחר כך פלט המאכל האם הברכה חלה על הלעיסה או שלא חלה כלל וצריך לחזור ולברך

אולם ראיית ההלכות קטנות מבדיקת חמץ צ"ע דלכא' דדילמא שאני בדיקה דהיא גופא המצוה משא"כ כאן שבזה אנו דנים אם הלעיסה הוי מן המצוה אפשר דלא חשיב תחילת האכילה.
ושו"ר בביה"ל (סימן קסז ס"ו) שהביא דברי המג"א דס"ל שלעיסה אינה נחשבת תחילת אכילה ואסור להפסיק בדיבור, וכתב ע"ז במוסגר דראיתו של המג"א מדין מטעמות אינה ראייה לפי מה שביארו האחרונים שם דשאני התם שכוונתו למעיסה בעלמא עיי"ש ושכן דחה הבגדי ישע ועוד הרבה אחרונים, ואף שהביה"ל כתב ליישב דבריו מדעות הראשונים שאפילו בבליעה דינא הכי אולם דעת הרבה אחרונים דמטעמות אינה טעונה ברכה משום שאין דעתו לאכילה אבל כשדעתו לאכילה שפיר טעונה ברכה.

יבואר הדין בטעם ע"מ לאוכלו ולבסוף פלטו האם חייב בברכה

והנה בטעם בחיכו וחשב לאכלו ולבסוף פלטו אם סח אחר כך יש להסתפק אם חל הברכה ויכול לאכול על סמך אותה ברכה דכל שכוונת המעימה היה לאכילה אפשר דהמעימה עצמה חייבת בברכה ולהכי לא בטלה הברכה, או דאפשר דהמעימה עצמה אינה מחייבת בברכה כלל גם כשהיתה לכוונת אכילה.

והעירני ידידי הרב הגאון ר' צבי אליהו שליט"א שאפשר שאע"פ שהמעימה של החיך מחייבת בברכה כל שהיתה לכוונת אכילה אבל כל זה אינו אלא אם אכלו לבסוף אבל אם לא אכלו אין המעימה חייבת בברכה, וצ"ע.
ונסתפק עוד אם בירך על המעימה עצמה שחשב לטעום על מנת לפולטו ואחר כך נמלך לאכלו אפשר דצריך לברך שנית כיון שהברכה הראשונה היתה לבטלה, והוי כמו מי שבירך על הפרי ולא נתכוון לאכלו אלא לראותו וחשב שמברכין על הראיה, ואח"כ נמלך לאכלו נראה שצריך לברך שנית משום דברכתו הראשונה היתה לבטלה, וצ"ע.

המשלים סעודת שבת של לילה ביום אם חוזר על הזכרת רצה ואם מקדש ב' פעמים דהיינו שצריך לקדש גם בסעודה שניה

ויש לעיין אם בקדוש דאורייתא יש איסור שתיה קודם קידוש דאפשר שאינו אלא בקדוש על הכוס שבזה מצוותו שלא יטעמו קודם קידוש, אבל בקידוש דאורייתא שאינו אלא בדברים אין האיסור לאכול קודם קידוש אלא ככל מצוה דאורייתא שטעימה בעלמא שרי לרוב הפוסקים, ולכן לכאורה צ"ע במה שכתב דאסור לשתות קודם שיקדש באמירת פסוקים.
והבי הביא דעת הארחת חיים שאם מקדש ביום קידוש של לילה אינו אומר ויכולו לפי שבליילה היתה גמר מלאכת ד' ולא הביא מש"כ לקדש קדוש היום קודם ונראה דלא ס"ל הכי.

יבואר אם קידוש שחרית הוא משום לקבוע הסעודה על היין

אמנם יש עדיין מקום לומר שיקדש שנית קודם סעודה שניה על פי מש"כ הרמב"ם בפכ"ט משבת שצריך לקבוע כל אחת משלשתן על היין ועמד בזה בכסף משנה שמשמע שגם סעודה שלישית בעי קידוש ומאידך משמע ברמב"ם שאין צריך לקדש אלא בסעודת שחרית יעו"ש.
וכבר נתבאר בספר ברכת משה (סימן ח') שמה שכתב הרמב"ם לקבוע הסעודה על היין אינו מדין קידוש אלא מדין הסעודה שחשיבות סעודת שבת לקבעה על היין וכן מפורש ברבינו דוד בפסחים דף ק"ו שכתב וז"ל, 'ונראה שאין ברכה של בפה"ג זו אלא שיהא אדם קובע סעודתו על היין בשבתות וימים טובים, וקורין אותו קידוש שסומך בה סעודתו כמו שסומכין אותה על הקידוש וכו' ואם נאמר כן לא בסעודה ראשונה של יום בלבד הוא צריך לברך על היין אלא אף בסעודה שני', שלא מתורת קידוש ממש היא שתאמר שכבר יצא יד"ח קידוש, והרמב"ם כתב שיקבע כל אחד משלשתן על היין אלא שבמקום אחר כתב שצריך לברך על היין קודם שיסעד סעודה שני' ולא ידענו אם דעתו למעט השלישית יעו"ש עכ"ד.
ומבואר שכל סעודה בעינן לקבעה על היין וא"כ הוא הדין אם משלים סעודת הלילה ביום צריך לקבעה על היין כמו בסעודה שלישית.
ולענין אם שכח בסעודת ההשלמה רצה או יעלה ויבוא, וכן ביאור גרדי הדין של אכילת ג' סעודות שבת אם הוי מדין עונג שבת או דהויא מצווה בפני עצמה נרחיב אי"ה בגליון הבא.

נשאלתי במי שלא קידש בלילה ולא אכל סעודת שבת בלילה וקדש ביום ואכל סעודת שבת ביום, האם כמשולשים סעודה שניה ביום צריך לקדש שנית קדוש היום בסעודה שניה, ועוד יש להסתפק אם שכח רצה בברכת המזון בסעודה שניה האם חוזר לברך ברכת המזון.

יבואר בלא קידש ערבית אם מקדש ביום ב' קדושים

בפשוטו של דבר נראה שאין צריך לקדש בסעודה שניה שהרי לא הסעודה מחייבת את הקידוש אלא שצריך לקדש בלילה שזהו קידוש מן התורה וחכמים חייבו לקדש גם ביום משום כבודו של יום כמבואר בר"ן פרק ערבי פסחים, ומאחר וכבר קידש ביום תו אין צריך לקדש שנית בסעודה שניה.
והנה בכף החיים כתב שאין צריך לקדש שנית בסעודה שניה אבל כתב דבשעה שמקדש הקידוש האחד יש לכוון ב' **הכוונות גם לדאורייתא וגם לרבנן** וכן הובא בערוך השולחן דסגי בקידוש אחד, אמנם באורחות חיים לרבינו אהרן מלוגיל הלכות קידוש אות ב' כתב וז"ל 'שכח ולא קדש בלילה מקדש כל היום אבל מברך תחלה קדוש היום שכן אמרין כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום עדיף' עכ"ל, ומדבריו נראה שצריך לעשות ב' קדושים ואינו יוצא בקדוש אחד על שניהם, ובאמת צ"ע בדבריו כיצד הוא עושה שני קדושים ומקדים את של יום קודם דלקידוש הלילה בלאה"כ צריך לברך בופה"ג וא"כ במאי ניכר שעושה ב' קדושים, הרי לקידוש הלילה בלאה"כ צריך לומר בופה"ג, וצ"ע.
ובספר בני ראם (סי' נ"ז) כתב דאפשר שכוונת האורחות חיים שיקח ב' כוסות ועל הראשון יברך בופה"ג וישתה ועל השני יאמר את נוסח הקידוש ואח"כ יאכל סעודת שבת, עוד כתב שם דאפשר שיעשה קידוש דרבנן על הכוס וקידוש דא' על הפת, וצ"ע בדבריו שהרי אסור לשתות כוס ראשון בלא אמירת קידוש של לילה.
ועוד כתב הבני ראם בשם תשובות בצל החכמה (חלק ג' סי' א') שדן במי שלא קידש בליל שבת אם רשאי לשתות קודם שחרית, והביא מתשו' שערי דעה שרשאי לשתות כיון שעכשיו אינו יכול לקדש שהרי אסור לעשות סעודה קודם שחרית ואם אינו יכול לקדש במקום סעודה הרי הוא פטור מקדוש, אך הוסיף להביא בשם פסקי תשובה סי' פ"ב דמכל מקום יכול לקדש קידוש דאורייתא באמירה בעלמא וא"כ אסור לו לשתות קודם קדוש דאורייתא.

בענין גדולה לגימה שחמשה שכינה אפי' על עובדי הבעל

חיזוק לקבל בברכה בחורים הבאים לשיבה

וידוע שאמר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שההנאה הבלעדית שאדם יכול ליהנות בעולם הזה שאינו יכול ליהנות בעולם הבא היא הנאת התנועה, שבעולם הבא אי אפשר לתת לחבירו.

והנה אמרו בבבא בתרא (דף ט"ז:) 'ואמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייס בדברים מתברך ב"א ברכות, הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות דכתיב הלא פרוש וגו' ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וגו', והמפייס בדברים מתברך באחת עשרה ברכות שנאמר ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח כחשך אורך ואפלתך כצהרים ונח' ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך וגו' ובנו מנחך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וגו'.'⁶

וכמה צריך לתת לב בתחלת הזמן שבאים בחורים חדשים לדאוג לצרכיהם ולתת להם הרגשה טובה ולשמחם בדברים, ואע"פ שיודעים שמצוה לפייסם בדברים והעושה כן הוא משום שדברו בענין זה, אבל מוכרח בגמ' שהוא משום האנשים גם באופן זה, וכמו ששמעתי מדורי הגר"א קופשיץ שליט"א שהנה אמרו בכתובות (דף י"ז:) 'כיצד מרקדין לפני הכלה, וברש"י מה אומרין לפניה, ב"ש אומרין כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרין כלה נאה וחסודה וכו', אמרו להם ב"ה ל"ש לדבריהם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחו בעיניו או יגנו בעיניו הוי אומר ישבחו בעיניו מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, ע"כ, ולכאורה החתן יודע הגמ' ומכל מקום שמח כשאומרם לו שבהה של כלתו וכן בעיניו, וצריך להתחזק בזה הרבה ועי"כ ליכות לכל הטוב שמוכסח בישעיהו).

וכמה יש להתחזק בימים הקדושים האלו (ימי האלול) בלשמה ולתת לגימה לחבירו, וזכה שתשרה שכינה עליו וכל הברכות שזוכה להם המפייס את חבירו בדברים, וזוכה לחסות בצל מי שאמר והיה העולם, ובוה נזכה לכתיבה וחתימה טובה.

ומבואר דגם מי שחטא והיה נביא שקר וזכה שתשרה עליו שכינה, אע"פ שהמרעבי עצמו לא זכה שתשרה שכינה עליו אבל לגימה היא גדולה יותר.

וביאור הדבר הוא משום שעי' מדת החסד הוא דבק במדותיו יתברך כתכלית שהבורא ברא את עולמו, שהרי אמרו 'עולם חסד יבנה', וכמש"כ ברות רבה (פרשה ה') 'ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה', א"ר חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו, א"ר אבון שמעון שיש כנפים לארץ, שנאמר (ישעיה כ"ד) 'מכנף הארץ ומיורת שמעונו', וכנפים לשמש, (מלאכי ג') 'וזהה לכם ירמי שמי שמש צדקה ומרפא ככנפיה', וכנפים לחיות, שנאמר (יחזקאל ג') 'וקול כנפי החיות', וכנפים לכרובים, שנאמר 'כי הכרובים פורשי כנפים', וכנפים לשרפים, שנאמר (ישעיה ו') 'שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים, בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים, שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים, אלא בצל מי שאמר והיה העולם, שנאמר (תהלים ל"ו) 'מה יקר חסדך אלוקים' וגו'.

וביזה"כ קוראין בהפסדה תוכחה של ישעיהו הנביא, ועל מה מוזכר ישעיהו את ישראל, 'הלא זה צום אבחרו הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא כי תראה ערום וכיסתו ובשרך לא תתעלם, ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע', וכל זה תיקנו לנו לקרוא ביה"כ, שזה גילוי רצונו ית' שבהה נתקן דרכיו ועצמיו. ושמעתי שרבינו הגר"ח שמואלביץ זצ"ל אמר שתכלית המוסר הוא שבחור שיהיה בחדר אוכל ויהיה שם שני מנות האחת גדולה והאחת קטנה שיתן הגדולה לחבירו, וכונתו שהתכלית הוא שיבין שהנתנה לחבירו הוא הלקיחה לעצמו הגדולה ביותר שיכול לקחת מהעולם הזה.

בענין גיליחה את ראשה אלו הדעות רעות

ורילמא קללת אלישע גרמה ליה דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי' על חנם היא באה, אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימות, מאי בשער על עסקי שער' ע"כ.

ומבואר דאם אינו מאמין בתחיית המתים אינו זוכה לזה, ועל דרך זה מבואר ברמ"א בהלכות יום כיפור דמי שמאמין בכפרת יוה"כ זוכה להפטר דא"י מי שאינו מאמין אין יוה"כ מכפר לו, והיינו דאפילו לרבי שאומר דיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים מ"מ מי שאינו מאמין בכפרה אין יוה"כ מכפר לו. והטעם בדבר הג"ל דהקב"ה נוהג עם האדם כמידה כנגד מידה ואם האדם אינו מאמין בכפרה או בתחיית המתים אינו זוכה לזה, וביותר בתחיית המתים וכפרת יוה"כ ענינים אחד, דכמו בתחיית המתים שחוזרים הגופים הגשמיים לפעולה ה"נ בכפרת יוה"כ חזרת הנשמה לחיותה, וכידוע רשעים בחיים קרואים מתים וא"כ כשמתכפר לרשע הרי הוא נהי' חי ויש תחיית המתים לנפשו.

ומסתבר דלפי דרך האמונה שמאמין בכפרת יוה"כ כן הוא הכפרה דאם הוא מאמין בכל ליבו וזכה לכפרה מושלמת אך אם אינו מאמין בכל הלב אינו זוכה לשלימות הכפרה, דבענינים רוחניים א"י 'שחור לבן' אלא יש הדרגות ומעלות לשלימות. וכמו ששמעתי בשם הגה"צ ז"ל 'שלמה בלח זצ"ל' שאמר בשם מרנא ר' ישראל מסלנט על חולה שחלה ובא אליו במוצאי שבת לבקרו ודיבר עמו כשעה ומחצה באמונה כמה שאמר חז"ל שהוא כפשוטו, ולבסוף אמר לו מה שאמר חז"ל חמין כמוצאי שבת מלוגמא, ושתה החמין ונתרפא, והרי אפשר לסגור את כל הבתי חולים על ידי תתיית חמין במוצ"ש, אלא שחסר הדבורים

כתיב בפרשת שופטים לא ימצא כך וגו' וחומר חבר ושואל אוב וידעני ודורש אל המתים, ואמרו בסנהדרין (דף ס"ה:) 'שואל אוב הינו ודורש אל המתים, דורש אל המתים כדתיא ודורש אל המתים זה המרעבי עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה, וכשהיה רבי עקיבא מועי למקרא זה היה בוכה, ומה המרעבי עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה, המרעבי עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה, אבל מה אעשה שעונותיו גרמו לנו שנאמר (ישעיהו נ"ט ב') כי אם עונותיהם היו מבדלים ביניכם לבין אלוקים' ע"כ.

והנה מי שמרעבי עצמו מכל דבר שרועה בו למען כבוד ד' יתברך וזכה שתשרה עליו רוח קדושה, שההתגברות על רצונותיו וההקרה להקב"ה את רצונו שזוהו עצמותו של האדם וזכה שהקב"ה מתקרב אליו, אלא שאינו זוכה במדה זו שתשרה עליו שכינה בגלוי.⁵

ואיתא בסנהדרין (דף ק"ג:) 'אמר ריו"ח משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר 'על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים', וריו"ח ידידה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב 'יהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו', ושנגתה עולה וזון דאמר רב יהודה אמר רב אלמלי הלווהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדמי ולא נהרג שאול ושלשת בניו, ע"כ.

כתוב בזה"ק 'בבכתה את אביה ואת אמה ירח ימים' זה ירחי דאלול, והיינו שבזכרם על העבירות שעשו כל השנה בחודש אלול, ובליקוטי תורה להאריז"ל דרש את המשך הפרשה ג"כ דאיתו ענין וכתב שם ד'גיליחה את ראשה' אלו הדעות רעות, והיינו להסיר מדעות את הדעות הרעות שנאספים אל האדם באמצע השנה.

ובגמ' בברכות (דף ה.) דרשו על קרא דכתיב 'על זאת יתפלל אליך כל חסיד לעת מצא' בכמה ענינים ואחד מהם בזה"ל; 'מר וזטרא אמר לעת מצא זה בית הכסא, אמרי במערבא הא דמר וזטרא עדיפא מכלהו', ולכא' קשה דכי אפשר לומר דעל זאת יתפלל אליך כל חסיד היינו על בית הכסא, ובאמת דהגר"א פ' דכוונת הגמ' שיהי' לו בית כסא לגלח שם את הדעות רעות כמו שבבב"כ שמוציא את הפסולת שמוצטרב כל היום, ולכא' הכוונה לעסוק בספרי מוסר ששם ילמד לכוון את דעותיו.

והנה כתוב בגמ' בסנהדרין (דף צ') על מה שמבואר במשנה שם דכל האומר אין תחיית המתים מה"א אין לו חלק לעוה"ב וכל כך למה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מניין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שנאמר (מלכים ב') פ"ו (פ"א) 'ואימר אלישע שמעו דבר ה' [וגו'] כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון וכתוב ויען השליש אשר (המלך) נשען על ידי את איש האלהים ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים יהיה הדבר הזה ויאמר הקד רואה בעיניך ומשם לא תאכל' וכתוב (מלכים ב') פ"ו (פ"ב) 'יהי לו כן וירמסו אותו העם בשער וימותו'

5 ויענין בספר רוח חיים בסוף המשנה כל ישראל בהערה של ר' יצחק מוואליין, ובספר הגר"א על רות בתחלתו מש"כ בענין הפרש' ומגביל עצמו מתעללי העולם שזוכה להרבות אצלו חשקת התורה וחשקת אהבת הבורא יתברך.

וה"ל הגר"א שם 'ולענין תאות הגוף החיצוני צריך לצמצם להתנהג במדת הדיוק כנ"ל, וכאשר מצמצם תאות גופו הוא מגביר עליו את החסד לנשמה להתקרב ליהודה יתברך כי בלתי זה אי אפשר להשיג תשובת נפשו הפנימית אם לא בהכנעת גופו החיצוני, וכן להיפוך כן כשנותן מקום למלאות תאוותיו הגופניות מגביר עליו את הדיוק עד שלא תוכל נשמתו לעלות למדריגתה, ועל ידי החסד שעושה עם נשמתו וזכה ומוכה את הרבים שיאצל מאתו יתברך חסדו ולהשפיע על בוראו ולהטיב להם בכל מיני דמיטב, ועל דרך זה (מלאכי ג') 'והבאתם את המעשר כן בחינוך נא בואת אם לא אפתח לכם ארובות השמים כי עד בלי די' כי ידוע שהגוף והנשמה נקראים שמים וארץ בדרשת חז"ל, וכו' ע"כ, וכל משוה שהאדם פורש מתענוגים לכבודו יתברך הרי הוא זוכה להשרות שכינה עליו.

של מרנא ר' ישראל לאמונה בדברי חז"ל, והוא כי אם מאמין בבהירות בדברי חז"ל הם משפיעים עליו בשלמותם.

וכן לענין ימי האלול שאנו נמצאים בתוכם דכל מה שאמר חז"ל על הימים האלו הכל אמת ובורו, וכל אלו הרמזים כמו 'ימול ה' אלוך את לבבך ואת לבב זרעך' דזה ר"ת אלול, וכן מש"כ האבודרהם 'ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב' דזה רמז לאלול, וכן דאלול ר"ת 'אני לדודי ודודי לי' הכל שריר וקיים, ומי שמאמין בזה בכל לב ויגש באמת לנצל את הימים האלו לתורה ולתעודה ומנצל את ימי השבת שבאלול וכל תפילה של אלול שהיא תפילה גבוה משאר ירחי שנת הרי הוא זוכה להצלחת האלול, אך מי שאינו שת ליבו לכל זאת ואומר שהוא אינו שייך לאלול המעלות אינו זוכה לזה ח"ו, ולפי גודל האמונה שיש לאדם בזה כן הוא זוכה לקבל את השפע האלוך הנשפע בימים אלו.

וזהו הענין של 'גיליחה את ראשה את הדעות רעות', לדעת שאין דבר שעומד לעד ולנצח נצחים אלא ידיעת צור עולמים בלבד וכמו שאמר החכם 'הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל', וזהו האמת שמי שחי בהרגש הזה הוא אדם עם 'ראש פתוח' ואי"ז מה שקוראים העולם 'ראש פתוח', דמהעולם משתמע שמי שאינו מקפיד על כל פרט ודקדוק מפרטי המצוות הוא הולך עם 'ראש פתוח', אך האמת היא שכל זה הוא 'ראש סגור' שאינו מתבונן באחריותו, ואדרבה אלו היודעים מהו הבל ומהו עיקר הם באמת בעלי 'הראש פתוח', וזה יש לגלח את הדעות רעות המתאספים באמצע השנה, וזוכה להאמין ולהרגיש את מהות ימי האלול וזוכה לאני לדודי ודודי לי ובא לציון גואל כב"א.

הבריות לסבלו, אלא הוא הולך ואור קימעא קימעא, כך יהיה האור וההצלחה שלך.

אמנם, אם תפעל אצל העניים עם נפשך, שתפק לו נפשך ממש, בדברי ריצוי ופיוס הבאים מפנימיות הלב והרוח, אשר בזה אתה משיבע גם כן נפשם המעונה והמדוכאה ההיא, או יהיה לך השכר יותר מעולה מאד, כי לא תצטרך לקבל השפע בהדרגה, אבל יגדל כוחך, שיזריח לך האור בשלמות בחושך עצמו, ובשעת תוקף האפלה יתהוו מיד תכלית האור כעיצומו של יום בעת הצהרים, ולא כאור השחר שתחילתו הוא מעט ומתגדל והולך. וזה עבדו יתרון הפועל הנפשי על הפועל החמרי' ע"כ.

6 ובחסד בינה לעיתים (דרוש י"א) כתב לפרש שיש חילוק בהבטחתו של הנותן צדקה להבטחת המפייס בדברים, שבתנון צדקה כתוב 'אני יבקע בשחר אורך', ואילו במפייס בדברים כתוב 'וזהו בחושך אורך ואפלתך כצהרים', וז"ל 'ואני מפרש כי לא בלבד ייעד לו בכתובת הברכות, אלא גם באיכות, לא ראי זה כראי זה, כי הצדקה, עם כל עוצם פעולתה היותה נמשכה מהתעוררות הרוח, סוף סוף נושאה הוא פועל אמרי ויחייתם אל הגוף, ועל כן אמר 'הלא פרוס לרעב לחמך' וגו', כשתעשה כל ההטבות האלו לעניים והמוצטו, וסוף דבר 'מבשרך לא תתעלם' כל הבא מפאת חלק הברכה והנשמה בכלים הגופניים, לא תתעלם מהם, ואתה עושה עמו פעולות גופניות, כי בזה גם הגוף של העני מקבל התועלת, אבל לא תמנה בזה פעולה נפשית, ודאי שכרך הרבה מאוד אך לא תעצור כוח לקבל רוב טובה פעם אחת פתע פתאום, אלא מעט מעט, בהדרגה, כי יקרה לך כמי שהיה במקום חושך, לא יוכל לצאת מיד למקום אור גדול, כי תכהנה עיניו מראות, וכן אתה, יבקע אורך כעין השחר שאחר אפלת הלילה, שאין השמש נגלה מיד על הארץ בתוקף אורו, כי לא יוכלו

לע"ה הרה"ג ר' מנחם מנדל ב"ר טוביה זצ"ל נלב"ע ט' כסליו תשע"ט

ולע"ה מרת לאה ב"ר אברהם משה ע"ה נלב"ע בחג השבועות תשע"ו